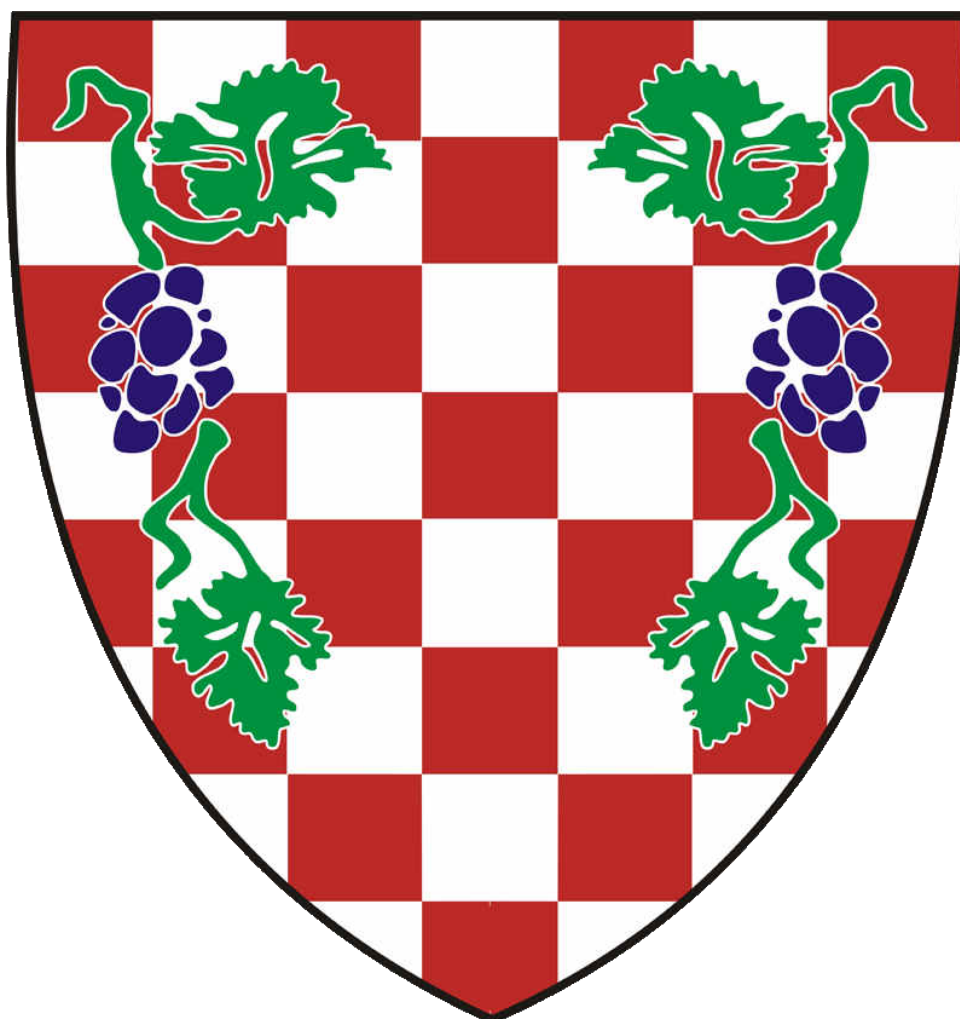

Gminny Program Opieki nad Zabytkami

na lata 2016-2020

*Autorzy opracowania:
Alina Woźnicka-Koch*

Wstęp

Dobra kultury i dobra natury to dziedzictwo kulturowe człowieka. Zabytki są ważną częścią składową tego dziedzictwa. Ochrona ich została zadeklarowana w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jako konstytucyjny obowiązek państwa.

Zabytki są śladem przeszłości a także cennym składnikiem kultury współczesnej. Przyczyniają się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia.

Zachowanie, ochrona i ich konserwacja jest dziełem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, a także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Głównym celem programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawa stanu zabytków w gminie, poprzez:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikającej z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego.

I. Podstawy prawne sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami

Na podstawie art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014, poz. 1446 ze zm.).

Wójt gminy sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami (art. 87 cyt. wyżej ustawy). Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Wójt gminy sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

II. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami

1. Uregulowania formalno-prawne

Ogólne wytyczne do sporządzenia programów ujęte są w *dokumencie „Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2020”* przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 roku oraz jego przedłużeniu *„Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 „* przyjętym w 2005 roku. Dokumentem służącym wdrożeniu *Narodowej Strategii Kultury* jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego.”* Program ten jest zgodny z narodowym planem rozwoju oraz założeniami do *„Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami”*.

Uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców stało się podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” ma określony plan działania.

Wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Od strony formalno-prawnej zagadnienia ochrony i opieki nad zabytkami regulują:

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014, poz.1446 z późn. zm.) stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i definiuje pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. 2015. 1515 j.t.)
Zgodnie z art. 7 ust.1 pkt. 9 ustawy cyt.: „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury (w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Przedmiotowa Ustawa przypisuje samorządom istotną rolę w kreowaniu strategii ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie ich działania. Są one, bowiem właścicielami znacznego zasobu zabytków nieruchomych, z drugiej zaś strony dysponują aparatem administracyjnym, który umożliwia kształtowanie polityki w tej dziedzinie życia społecznego.

Ponadto prawne aspekty ochrony zabytków odnaleźć można w:

1. Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013 r. poz. 1232- j.t. z późn. zm.);
2. Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 – j.t. z późn. zm.);

3. Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2013 r., poz. 782, z późn. zm.);
4. Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199 – j.t., z późn. zm.);
5. Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2013 r. , poz. 1409-j.t, z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012r., poz. 987 z późn. zm.);
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (DZ. U. z 2012, poz. 642 – j.t. z późn. zm.);

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy:

1. Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2015 r., poz.1446 – j.t z późn. zm.).

Podstawowe, wybrane pojęcia związane z ochroną zabytków wynikające z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art.3, pkt 1).

Za zabytek nieruchomy uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji (art.3 pkt. 2).

Za zabytek ruchomy uznaje się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne i przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (art.3 pkt. 3).

Za zabytki archeologiczne uznaje się pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej (art. 3 pkt. 4).

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny to przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg (art.3 pkt .12).

Historyczny zespół budowlany to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcje, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi (art.3, pkt. 13).

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art.3 pkt. 14).

Ochronie podlegać mogą **nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne** nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art.6, ust.2).

Art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stwierdza, że **ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:**

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska;

Art. 5 powołanej ustawy określa, iż **opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na zapewnieniu warunków:**

1. naukowego badania i dokumentowania zabytków;
2. prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury.

Art. 6 przywołanej ustawy określa, iż **ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania, podlegają:**

1. zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi, zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami, i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami,
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2. zabytki ruchome będące w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznym dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997,
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego o historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 7 ustawy określa **formy ochrony zabytków** poprzez:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. utworzenie parku kulturowego;
3. uznanie za pomnik historii zabytku lub parku kulturowego;
4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W zakresie ochrony zabytków ustawa **nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:**

1. prawo utworzenia (po uprzednim zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16 ust.1);

2. obowiązek uwzględniania w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony oraz ustaleń programu opieki nad zabytkami:

- a) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - b) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - c) parków kulturowych;
3. obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.22 ust.4);
4. przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co, do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz:
- a) wstrzymanie wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
 - b) zabezpieczenie, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
 - c) zawiadomienie o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków w terminie nie dłuższym niż 3 dni (art.32 ust.1 pkt 1, 2, 3, ust.2);
5. sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna (art.71 ust.1 i 2);
6. prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, w trybie określonym przepisami odrębnymi, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81).

Art. 18 mówi, iż **ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy** sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw i gmin.

W koncepcjach, strategiach, analizach i planach, w szczególności:

- 1. uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,

zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19 ust.1 określa, iż w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowym planie uwzględnia się w szczególności ochronę:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenie;
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
3. parków kulturowych.

Ust.2 ustala, iż w przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i w planie.

Ust.3. określa, iż w studium i w planie ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY MŚCIWOJÓW

Strategiczne cele polityki państwa zostały przedstawione w *Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020”*.

Podstawą opracowania było uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury. Dziedzictwo zostało określone, jako potencjał poszczególnych regionów, który sprzyjać ma wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Przedstawione w programie wybory strategiczne zgodne są z kierunkami określonymi w *Narodowym Planie Rozwoju*. Zasady wdrażania programu opierają się

na regulacjach sfery dziedzictwa kulturowego w Polsce, funduszy strukturalnych Unii Europejskiej oraz na krajowych regulacjach dotyczących finansów publicznych i pomocy publicznej. Proponowane cele, priorytety i działania obejmują terytorium całego kraju. Wysokość środków finansowych, przeznaczona na ich realizację, jest zróżnicowana przestrzennie i zależy od środków centralnych oraz struktury społeczno-gospodarczej województw.

Z analizy przeprowadzonej na rzecz Narodowego Programu Kultury wynika, że:

1. Polska jest zasobna w znaczącą ilość zabytków materialnych o wysokiej wartości i znacznym zróżnicowaniu.

2. Konstytucyjnie zapisana rola Państwa w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego nie pozostaje w sprzeczności z nakładami publicznymi na ten cel.

3. Wzrasta liczba zabytków ruchomych i nieruchomych wpisywanych do rejestru zabytków, a także uznawanych za pomniki historii.

4. Występuje widoczne zróżnicowanie wydatków na ochronę zabytków pomiędzy województwami.

5. Najniższe wydatki dotyczą województw świętokrzyskiego i podlaskiego, najwyższe dolnośląskiego, śląskiego i małopolskiego.

6. Uprzywilejowana pozycja Krakowa dysponującego wydzielonym funduszem finansowanym z budżetu Kancelarii Prezydenta RP.

7. Pojawiają się nowe możliwości wykorzystania funduszy strukturalnych i innych europejskich w sferze rewaloryzacji i modernizacji zabytków w związku z wstąpieniem Polski do UE.

8. Mimo niskich nakładów na ochronę zabytków notowana jest poprawa ich stanu dzięki inwestycjom miejskim i prywatnym.

9. Brak rozwiązania problemu rewaloryzacji zasobu zabytkowego będącego w dyspozycji Agencji Mienia Wojskowego oraz Agencji Nieruchomości Rolnych.

10. Istnieje potrzeba poszukiwania nowych źródeł finansowania ochrony zabytków oraz stworzenia lepszych warunków dla inwestycji prywatnych w obiekty zabytkowe.

W krajach wysoko rozwiniętych ochrona dziedzictwa stała się ważnym instrumentem rozwoju regionalnego i wpływa na stały wzrost rynku pracy.

Zgodnie z wytycznymi *Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”* nowoczesna ochrona dziedzictwa powinna obecnie oznaczać mądre zarządzanie zmieniającą się funkcją obiektów zabytkowych i zmieniającym się ich potencjałem oraz poszukiwać kompromisów pomiędzy koniecznością zachowania substancji zabytkowej, a nieuchronnymi zmianami w uwarunkowaniach jej istnienia.

Celem strategicznym **Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”** jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami częściowymi programu i sposobami ich realizowania są:

1. poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków poprzez zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku;
2. kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne społeczne, poprzez formułowanie projektów rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne;
3. zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości w wyniku tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych poprzez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystyki kulturowej w Polsce w latach 2004-2013;
4. promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego;
5. problematyką ochrony zabytków, powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami nad wpływem zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-ekonomiczny;
6. tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej poprzez promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi

2.1 Tezy krajowego programu ochrony zabytków.

Opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Program określić ma cele, kierunki oraz zadania organów i jednostek administracji publicznej, jak również warunki i sposób finansowania planowanych działań wraz z harmonogramem ich realizacji

Tezy dotyczące zakresu opracowania programu ochrony zabytków to:

1. uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami, stan zabytków ruchomych i nieruchomych, pomniki historii, i obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa;
2. stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych;
3. działania o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, polityką przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa;
4. wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
5. system finansowania : stworzenie sprawnego systemu finansowania, ochrony i opieki konserwatorskiej;
6. dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania: dokumentowanie, monitorowanie, ujednolicanie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
7. kształcenie i edukacja, kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
8. współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca z obszarem Europy Środkowej.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 133, poz. 661) określa sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków.

2.2 Gminny program opieki nad zabytkami a inne dokumenty i akty prawa miejscowego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Mściwojów zgodny jest z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018, kierunkami wyznaczonymi w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego na lata 2005-2020, w której dla prawidłowego rozwoju regionu przyjęto zasady:

- Pielęgnowanie polskości, rozwój oraz kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także tożsamości lokalnej,
 - Pobudzanie aktywności gospodarczej,
 - Podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa,
 - Zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
 - Kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego

Program opieki nad zabytkami gminy Mściwojów zgodny jest z innymi dokumentami gminnymi, wyznaczającymi długofalowe kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju gminy i sposoby ich realizacji:

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy,
- Strategią Rozwoju Gminy,
- Miejscowym Planem Gminy,
- Planem Rozwoju Lokalnego Gminy.

Celem opracowanych dokumentów jest zapewnienie optymalnego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz stworzenie możliwie jak najlepszych warunków życia jej mieszkańcom.

III. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami:

1. Cele szczegółowe

Cele programów opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* w rozdziale 8, art. 87 ust. 2 :

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Nadzór nad ochroną zabytków. Organy ochrony zabytków

Według ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* organami ochrony zabytków są:

- Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie,

wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Art. 90 *Ustawy* stanowi, że Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności :

- opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”;
- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Do zadań wykonywanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sporządzanie w ramach przyznaných środków budżetowych planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- wydawanie zgodnie z właściwością decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Ustawa stanowi, że przy ministrze właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczo doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Do jej zadań należy wydawanie opinii w sprawach dotyczących:

- założeń do projektu krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i projektu tego programu;
- oceny realizacji zadań wynikających z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w odniesieniu do zabytków;

- ochrony pomników historii;
- projektów aktów prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Przy Generalnym Konserwatorze zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska jako organ opiniotwórczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach. Przy wojewódzkim konserwatorze zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotwórczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków jest instytucją kultury powołaną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i wraz z ośrodkami regionalnymi zajmuje się problematyką rozpoznawania, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla regionu Dolnego Śląska powołany został Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków z siedzibą we Wrocławiu. Podstawą działalności ośrodka jest wykonywanie studiów środowiska kulturowego do planu zagospodarowania przestrzennego gminy, miasta lub innej jednostki osadniczej. Zawarte w nich ustalenia pozwalają konserwatorowi i samorządom lokalnym ochronić zabytki narzędziami planowania przestrzennego.

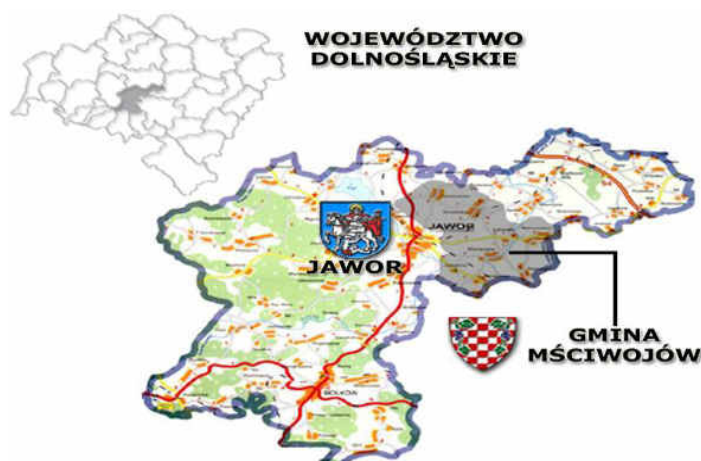
Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy, przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Gminy z jednej strony są właścicielem dużej ilości dóbr kultury materialnej, z drugiej strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

IV. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dóbr kultury

Gmina Mściwojów położona jest na południe od Legnicy i od 1 stycznia 1999 r. należy do województwa dolnośląskiego. Jest jedną z pięciu gmin odtworzonego powiatu jaworskiego. Gmina od północy graniczy z gminą Wądroże Wielkie i Legnickie Pole, od południa z gminą Strzegom, Dobromierz i Paszowice, od wschodu z gminą Strzegom, a od zachodu z miastem Jawor. Powierzchnia gminy wynosi 7.183 ha, zamieszkuje ją 4.116 mieszkańców.

Gmina leży w obszarze mezoregionu Wzgórz Strzegomskich, makroregionu Przedgórze Sudeckiego, podprowincji Sudety. Średnia wysokość nad poziomem morza waha się od 190 do 210 m. Rzeźba terenu jest niskofalista i niskopagórkowata. Gmina Mściwojów leży w obszarze przedgórskiego regionu pluwiotermicznego.

Mściwojów - gmina typowo rolnicza, malowniczo położona u stóp północnego ramienia Wzgórz Strzegomskich, nad rzeką Wierzbiak, na wysokości 190 m n.p.m.

Mapa 1. Mściwojów na mapie Polski.

Źródło: Urząd Gminy Mściwojów.

Mapa 2. *Usytuowanie gminy Mściwojów na mapie Dolnego Śląska i powiatu jaworskiego.*

Źródło: *Urząd Gminy Mściwojów.*

Gmina Mściwojów leży na obszarze zlewni rzeki Odry. Przez gminę przepływa Nysa Szalona i Kaczawa (dopływy Odry), do której wpada Wierzbiak. Płynące przez gminę - Kałużnik, Osina i Modzel - to ciekie krótkie i ubogie w wodę. Atrakcją hydrologiczną gminy jest zbiornik wodny „Mściwojów” leżący u podnóża Winnej Góry wybudowany na rzece Wierzbiak. Powierzchnia zalewu na poziomie normalnego piętrzenia wynosi 35 ha, maksymalna głębokość 5-6 m. Wokół zbiornika ustalono strefę ochronną (otulinę) celem zabezpieczenia terenu przed szkodliwym oddziaływaniem. Polega to na ograniczeniu lokalizowania na terenie otuliny obiektów, mogących oddziaływać szkodliwie na środowisko. Strefa ochronna obejmuje swoim zasięgiem:

- prawy brzeg zbiornika: od linii kolejowej poprzez wierzchołki wzniesień do krawędzi zapory.
- lewy brzeg zbiornika: od linii kolejowej w kierunku zachodnim, do szosy, dalej w kierunku północnym z biegiem szosy do zapory
- poniżej zapory niewielki fragment terenu z przeznaczeniem na ewentualną przepławkę ryb.

W strefie ochronnej zbiornika ciekawe okazy ptaków stworzyły sobie miejsca lęgowe. Występują tu m.in.: kaczki, łabędzie, bociany, czaple siwe

Zbiornik „Mściwojów” leży w dolinie Wierzbiaka otoczony wzniesieniami, najwyższe to: Winna Góra (207 m n.p.m.) i Mściwojowska Góra (207 m n.p.m.). W tego typu obniżeniu terenowym może niekiedy wzrastać ilość opadów. Chłodne powietrze spływające w nocy w stronę zbiornika leżącego w dolinie przy zetknięciu się z wilgotnym powietrzem nad cieplejszą wodą powoduje powstawanie lokalnych mgieł. Wydzielające się podczas kondensacji ciepło hamuje dalszy spadek temperatur powietrza. Można więc stwierdzić, że w strefie zbiornika wodnego występują dogodne warunki dla rozwoju roślin ze względu na łagodne dobowe i roczne amplitudy temperatur, a zwłaszcza dla roślin wymagających podwyższonej

wilgotności powietrza (np. iglaste). Ponadto występują odpowiednie warunki dla uprawiania sportów wykorzystujących wiatr.

Na terenie Gminy Mściwojów nie występują rezerваты przyrody, brak jest również parków krajobrazowych. Niewątpliwie jednak na terenie całej Gminy występują ciekawe i unikatowe okazy roślin, drzew objętych pod ścisłą ochroną. Na terenie Gminy Mściwojów występują skupiska starodrzewia stanowiące pomniki przyrody. Są one zlokalizowane w miejscowościach:

Mściwojów - sosna czarna wiek ok. 150 lat

Snowidza – platan wiek ok. 150 lat, topola – wiek ok. 150 lat

Targoszyn – platan

Geologia

Dużą część gminy Mściwojów pokrywają młode utwory czwartorzędowe, osady trzeciorzędowe odsłaniają się na powierzchni w postaci małych, izolowanych płatów. W południowej części gminy, w okolicy Zimnika, odsłaniają się granity masywu Strzegomskiego. Według ekspertyzy geologicznej wykonanej przez Przedsiębiorstwo Geologiczne z siedzibą w Wrocławiu do ciekawych odsłonień naturalnych wymagających objęcia ochroną należy profil łupków epimetamorficznych leżących pomiędzy Luboradzem a wsią Skąła (gmina Wądroże Wielkie). Profil ciągnie się wzdłuż wschodniego zbocza doliny i zaczyna od południa łupkami szarogłazowo-ilastymi, poprzez łupki kwarcowo - serycytowe z żyłkami kwarcu i kończy na północy łupkami szarogłazowo-ilastymi. Skąłki są niewielkie, częściowo izolowane lecz bardzo urozmaicone pod względem ułożenia oraz wykształcenia litologicznego. W środkowej i północnej części profilu występują ciekawe formy tektoniczne w postaci wyraźnych fałdów, złupkowacenia i lineacji. Jest to profil fragmentu starszego podłoża jednostki Złotoryja - Luboradz. Jego znaczenie naukowe i dokumentalne jest wysokie.

Gleby

Prawie całą powierzchnię gminy zajmują użytki rolne. Z map glebowo-rolniczych gminy Mściwojów wynika, że na terenach użytków rolnych występują następujące jednostki typologiczne: gleby brunatne, bielcowe, czarne ziemie oraz

mady. Gleby są urodzajne - zalicza się je do klas botanicznych II-IV, które zajmują 99% gleb ornyc. Podział gruntów ornyc przedstawia się następująco. Największa powierzchnia, 3158,03 ha zajmują gleby klasy III a; 1158,03 ha - gleby klasy II; 718,02 ha - gleby klasy IIIb; 513,54 ha - gleby klasy IVa; 68,82 ha - gleby klasy IVb; 3,68 ha - gleby klasy I. Gleby gorszej jakości - klasy V, VI występują w postaci nielicznych enklaw i łącznie zajmują 56,76 ha. Użytki zielone w tym łąki klas II-IV zajmują 136,5 ha, a pastwiska klas V, VI - 277,89 ha.

Dziedzictwo kulturowe gminy posiada jednorodnie charakter zdeterminowany jednym typem jednostki osadniczej- wiejską (9 wsi sołeckich).

Na obszarach wiejskich dziedzictwo kulturowe wiąże się z gospodarką rolną; najcenniejszymi zabytkami są tu obiekty sakralne (kościoły) kapliczki oraz założenia rezydencjonalne dworskie i folwarczne, a także układy ruralistyczne z zabudową mieszkalno-gospodarczą.

Mściwojów (PROFEN)

Malowniczo położona miejscowość u stóp północnego ramienia Wzgórz Strzegomskich bogata w dużą ilość zabytków kulturowych i przyrodniczych.

Mściwojów z lotu ptaka, fot. Ignacy Pięta

Nazwa Profen pochodzi od nazwiska jednego z właścicieli. Na podstawie opracowań dotyczących Mściwojowa można dowiedzieć się, że Profen miał kilku właścicieli. Pierwszym z nich była rodzina von Bibian, która zarządzała majątkiem w latach 1480-1540. Trudno stwierdzić kiedy przeszedł on w posiadanie Jerzego von Profen, od którego, jak już zostało zaznaczone, Mściwojów (Profen) wzięt swoją nazwę. Wiadomo jedynie tyle, że von Profen został właścicielem miejscowości w 1577 roku, w 1586 roku Melchior von Profen, a w 1637 majątek ponownie powrócił w ręce rodziny von Bibian jednak już w 1642 roku majątek przeszedł w posiadanie barona Otto von Nostiza, który w latach 1656-1657 stworzył wspaniałe i podziwiane założenie ogrodowe.

ZAŁOŻENIE OGRODOWE

Założenie ogrodowe znajduje się w centrum wsi, po południowej stronie od drogi przebiegającej przez Mściwojów. Do dzisiejszych czasów zachował się ogólny zarys założenia, ponadto można podziwiać zabytkowy pawilon na wyspie wzniesiony na samym środku stawu w centrum założenia, ruiny dworu Nostizów, powozownię a także najlepiej zachowany do dnia dzisiejszego budynek niewielkiego narożnego pawilonu ogrodowego oraz oranżerii.

Pozostałością pierwotnego wyglądu ogrodu jest kamienne ogrodzenie, które przylega do narożnego pawilonu ogrodowego. Najtrudniej stwierdzić czy kamienny brzeg zbiornika, na którym znajduje się pawilon na wyspie jest oryginalnie wykonanym dziełem dla pochodzącego z XVII wieku ogrodu czy jedynie przebudową pierwotnego brzegu. Po północnej stronie stawu dość czytelnie zachował się taras. Do dnia dzisiejszego istnieje również nienaruszony teren drugiego ogrodu po południowej stronie od folwarku gdzie najprawdopodobniej istniał ogród gospodarczy.

Przepływająca przez teren przyfolwarczny rzeka umożliwiała nawodnienie jednego z podstawowych elementów ogrodu jakim był sztuczny zbiornik. Do dziś zachowały się mosty kamienne przerzucone nad rzeką prowadzące do umieszczonej na łagodnym wzniesieniu dalszej części ogrodu. W tej części zachował się taras ogrodowy. Istnieją przypuszczenia, że w tej części ogrodu istniał niegdyś sad a rolę właściwego ogrodu ozdobnego z uprawami kwiatowymi spełniał teren umieszczony na jednej płaszczyźnie między oranżeriami a stawem. Zatem właściwy ogród ozdobny miał kształt regularny podobny do prostokąta zamkniętego od południa ogrodzeniem ograniczającym ogród niegdyś również od zachodu.

Można bez wątpienia stwierdzić, że ogród w Mściwojowie to bez wątpienia jeden z pierwszych i najdoskonalszych ogrodów jakie powstały na terenie Dolnego Śląska w drugiej połowie XVII wieku. Nie wiemy nawet jak długo zachował się w pierwotnym stanie. Musiał jednak istnieć długo w swym rozkwicie skoro dopiero koło połowy XVIII wieku wzniesiono po północnej stronie „pierwotnego” parteru dużą oranżerię.

ORANŻERIA

Budynek XVIII wiecznej oranżerii znajduje się w północnej części ogrodu.

Zasadą XVIII wiecznych oranżerii była maksymalna ekspozycja przeszklonej elewacji. Ten typ oranżerii wywodzi się od najwcześniej zakładanych oranżerii w wielkich ogrodach francuskich i południowo niemieckich. Pośród dotychczas poznanych oranżerii w ogrodach śląskich oranżeria w Mściwojowie zajmuje poczesną pozycję chociaż uległa znacznej przebudowie.

Wraz z oranżerią wzniesiono w jej pobliżu budynek podobny architektonicznie i jednocześnie podobnie jak oranżeria stanowiący dalsze zamknięcie ogrodu od strony północy. Przeznaczenie tego dworskiego budynku nie jest jasne. Domyślać się można, że był wykorzystywany na potrzeby gospodarcze.

W chwili obecnej w zabytkowym budynku mieszkańcy utworzyli mini muzeum wiejskie pn. „ Mściwojowska Oranżeria”. To ciekawe miejsce, w którym można zobaczyć wiele ciekawych przedmiotów użytkowych niejednokrotnie zapomnianych a wykorzystywanych niegdyś przez ludzi do codziennych zajęć. Zwiedzając muzeum mamy możliwość obejrzenia zdjęć, które obrazują codzienne życie i pracę poprzednich pokoleń. Młodzi ludzie mają możliwość porównania jak bardzo zmieniła się polska wieś. Nie zapomniano również o dzisiejszych czasach i utworzono w oranżerii także współczesną izbę, która ma za zadanie kultywować tradycje ludowe. Można w niej zobaczyć prace lokalnych artystów zajmujących się rzeźbą, haftem, szkicowaniem i malowaniem. Jednak tak naprawdę największą atrakcją muzeum jest zbiór zabytkowego już sprzętu wykorzystywanego do prac w domu i gospodarstwach rolnych a także bogaty zbiór unikatowych zdjęć i dokumentów dotyczących terenu gminy Mściwojów.

Oranżeria w Mściwojowie, fot. Mariusz Foryś

PAWILON NA WYSPIE

Sztuczny zbiornik wodny umiejscowiony w centrum założenia to bez wątpienia relikwiny najwcześniejszego ogrodu założonego w latach 60-tych XVII wieku przez Ottona von Nostiza. Staw posiada regularny zarys bardzo przypominający kwadrat o ściętych narożach. Brzegi obudowane zostały kamieniem a do samej wody poprowadzono kamienne schody. Na samym środku zbiornika utworzono niewielką wyspę i na niej wzniesiono przepiękny czteroarkadowy pawilon istniejący do dziś.

Pawilon na wyspie, fot. Zdzisław Sokołowski

W czasach świetności założenia usytuowany na wyspie pawilon stanowił niewątpliwie dodatkową atrakcję dla odpoczywających w ogrodzie. Fakt, że usytuowany jest na środku stawu zmuszał do dopłynięcia do niego łodzią a przy okazji można było podziwiać piękne ozdobne ryby pływające w stawie oraz równie fantastyczne ptactwo.

RENASANSOWY DWÓR

Renesansowy dwór rodziny Nostizów (dziś w stanie ruiny) znajduje się na terenie założenia. Wzniesiony został około 1550 roku a przebudowany w XIX wieku. Wzniesiony na planie tribulum dwukondygnacyjny budynek niegdyś otoczony fosą. Założyciel ogrodu starosta Księstwa jaworskiego Otto von Nostiz przeniósł z jaworskiego zamku do dworu w Mściwojowie swą bibliotekę. W roku 1953 dwór uległ prawie doszczętnemu zniszczeniu w wyniku pożaru. Zachowały się jedynie ruiny z

profilowanymi obramowaniami okien w formie opasek oraz sklepienie kolebkowe w części piwnicznej.

KOŚCIÓŁ P. W NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY

Mnogość kapliczek i krzyży znajdujących się we wsi i innych miejscowościach Gminy świadczy, że Profen charakteryzował się wielkim kultem wiary. Barokowy XVIII kościół p. w NMP jest najcenniejszym zabytkiem tego kultu. Jednonawowy, z wieżą w osi kościół zachwyca zwartą i surową sylwetką. Posiada on półokrągłe prezbiterium i kruchtę. Wejście do kościoła ujęte zostało portalem. Wnętrze świątyni obfituje w przepiękne rzeźby i malowidła oraz ufundowane w latach dwudziestych XX wieku witraże przedstawiające sceny religijne. Na uwagę zasługuje również barokowa ambona i pochodzące z 1907-1908 roku największe i najpiękniejsze w okolicy organy. W kościele znajduje się cudowna rzeźba Matki Bożej Bolesnej. Z figurką tą związana jest legenda, którą mieszkańcy wsi przekazują sobie z pokolenia na pokolenie. Każdy kto odwiedzi Mściwojów może ją poznać.

„Weinberg”- WINNA GÓRA

Nie jest wiadome jak długo egzystowała winnica w Mściwojowie, ale nazwa winnej góry pozostała, aż po dziś dzień. Najdoskonalszym i najbardziej rozległym śladem istnienia winnicy są ruiny tzw. Winiarni, czyli osobnego budynku przeznaczonego na prasowanie wina, a zapewne także na jego spożywanie. Budynek ten otrzymał regularny plan oparty na planie prostokąta z dwoma wieżowymi ryzalitami. Posiadał niegdyś dwie kondygnacje. W pomieszczeniu pod ziemią znajdowały się prasy do wina. Tam też tłoczono wino. Jednoprzestrzenne pomieszczenie znajdujące się niegdyś na górze służyło jako miejsce spotkań dworskich, w czasie których próbowano produkowane w dworskiej winnicy wino. Górne pomieszczenie oświetlone było sześcioma wielkimi oknami skierowanymi na północną i południową stronę. Ten wymyślnie ukształtowany budynek przeznaczony mógł być zatem do celów podobnych jakim służył powszechnie ówczesnie wznoszony „Lusthause” ogrodowy. Była to zatem letnia jadalnia dworska przeznaczona dla licznego towarzystwa, które miało okazję spożywać wino w pańskiej winnicy. Co do dworskiego i reprezentatywnego przeznaczenia budynku nie może być najmniejszej wątpliwości. Takiemu przeznaczeniu służył budynek na planie zupełnie regularnym zbliżonym do centralnego. Dwa przeciwległe ryzality stanowiły

podbudowę wież nadających z dala sylwetce budynku pałacową ozdobność. Wielkie oka oświetlały nie tylko dobrze wnętrze ale zapewniały żywy kontakt z otoczeniem – zasadę tą stosowano przy budowie „Lusthausów” ogrodowych. Niestety do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie ruiny budynku, uległ on niemal całkowitej zagładzie.

PRZYRODA ZAŁOŻENIA

Zabytkowe założenie ogrodowe obfituje w wiele wspaniałych i niepowtarzalnych okazów przyrodniczych, które warto zobaczyć. Ozdobą parku są przepiękne stare drzewa (pamiętające zapewne czasy świetności ogrodu) i krzewy. Warto zobaczyć pomnik przyrody, którym jest sosna czarna. Na uwagę zasługują również przepięknie kwitnące tulipanowce i rododendrony. Można także odnaleźć perełkowca japońskiego, cypryśnika błotnego, cisy oraz wiele innych ciekawych okazów.

Szpaler grabowy, fot. Alina Woźnicka-Koch

TARGOSZYN (BERSDORF)

Wieś położona w północnej części Wzgórz Strzegomskich, na wys. ok. 205 m n.p.m., 11 km na wschód od Jawora.

Miejscowość wymieniona po raz pierwszy w 1335 r. W 1771 roku została zakupiona przez Karola Ludwika von Richthofena od rodziny von Banerów i baronostwa von Botmarschów – Erida. W posiadaniu pozostały dobra we wsi do czasów II wojny światowej, dziedziczone kolejno przez męskich potomków rodziny, przy czym w 1876 roku wzmiankowany jest Ulrich von Richthofen, a od 1905 generał i komendant 6 Dywizjonu w Brandenburgii Manfred von Richthofen.

ZAŁOŻENIE PAŁACOWO-PARKOWE W TARGOSZYNIE

Piękny park i pałac w Targoszynie to niewątpliwie najlepiej zachowany zabytek w Gminie Mściwojów.

Pałac w Targoszynie, fot. Zdzisław Sokołowski

Założenie parkowo-pałacowe w Targoszynie powstało z rozkazu ostatniego właściciela miejscowości barona Ulricha von Richthofena. Park powstał w 1879 roku i do dnia dzisiejszego można podziwiać ciekawe rozwiązania architektów krajobrazu, którzy w sposób niezwykle i przemyślany stworzyli bogaty pod względem gatunkowym park. Spacerując alejkami parku uwagę zwracają przemyślane

formowane aleje lipowe, dębowe oraz stary potężny okaz platana klonolistnego znajdującego się tuż obok pałacu i stanowiącego pomnik przyrody ożywionej. Ponadto na uwagę zasługują stare zabytkowe dęby szypułkowe, czerwone i błotne, graby pospolite, klony jawory i klony srebrzyste oraz wiele innych drzew i krzewów nie tylko liściastych ale i iglastych a między nimi ciekawe przyrodniczo pojedyncze już okazy jedlicy zielonej (tzw. daglezi).

W centrum parku wzniesiono pałac jest to bardzo dobrze zachowany zabytek wybudowany w 1897 r. Pałac łączy w sobie styl neorenesansowy oraz elementy neobaroku i rokoka. Dwu kondygnacyjny budynek umieszczony został na wysokim cokole z kamienia, na planie zbliżonym do kwadratu i bryle wzbogaconej ryzalitem, tarasem i loggią wspartą na kolumnach, w środku przemysłnego założenia parkowego i ogrodzony kamiennym murem od zabudowań folwarcznych. Rozległy park krajobrazowy z wielką centralną polaną o wydłużonym kształcie powstał prawdopodobnie wkrótce po wzniesieniu nowej siedziby. Do istniejącego drzewostanu wprowadzono nowe nasadzenia, skoncentrowane głównie na obrzeżach obiektu i częściowo na polanie. Wśród drzew i krzewów wyróżnia się formowana lipa, złożona z 10 drzew, znajdujących się na północnym krańcu polany. Na obrzeżach parku (wokół polany) poprowadzono łagodnymi łukami drogę jako promenadę spacerową. Przed elewacją frontową pałacu założono podjazd okalający trawnik o planie zbliżonym do elipsy, na którym zasadzono grupę iglaków. Niewielki wąski teren położony na południowym krańcu parku użytkowany był do celów gospodarczych (ogród warzywny).

KOŚCIÓŁ P. W Ś.W JADWIGI

Kościół p.w. Św. Jadwigi w Targoszynie posiada formy późnego gotyku. Świątynia poświęcona została w 1335 r. Po pierwotnej świątyni nie pozostało jednak zbyt wiele pamiątek. Formę obecną kościół zawdzięcza budowniczym z przełomu XV i XVI oraz XVIII wieku. Jest to kościół jednonawowy, z wieżą zakończoną kopulastym hełmem, a w minionym stuleciu skotwioną i wzmocnioną potężnymi przyporami z cegły. Posiada krzyżowo-żebrowe prezbiterium, gotyckie kształty okien i południowego portalu.

Kościół w Targoszynie, fot. Zdzisław Sokołowski

Najcenniejszym historycznie i kulturowo jest gotycki tryptyk z 1512 r., umieszczony w ołtarzu głównym.

Gotycki tryptyk, fot. Mariusz Foryś

W XVIII wieku został ufundowany brązowy dzwon z warsztatu Ch. Demningena istniejący do dziś.

LUBORADZ (LOBRIS)

Luboradz to miejscowość położona u podnóża niskiego północnego ramienia Wzgórz Strzegomskich nad rzeką Wierzbiak, na wys. ok. 180 m n.p.m., 8 km na wschód od Jawora.

ZESPÓŁ ZAMKOWO-PAŁACOWY

Zespół zamkowo-pałacowy w Luboradzu znajduje się w odległości ok. 100 m od głównej drogi wiodącej z Jawora do Wrocławia. Wokół zespołu zamkowo-pałacowego do dziś istnieją budynki folwarczne, chlewy, stajnie, i stodoły, które obejmują w nie zamkniętym czworoboku teren, na którym w miejscu najniższej położonym zbudowano budynki zamkowo-pałacowe.

XVI wieczny pałac w Luboradzu został przebudowany w XVII wieku. Łączy on w sobie cechy renesansu i baroku. Jak wcześniej wspomniano powstał on na planie czworoboku, z dziedzińcem w środku. Do dnia dzisiejszego zachował on szereg portali renesansowych, sal z dekoracją stiukową i wspaniałą salę balową. Elewacje budynku zdobią motywy rustyki oraz motywy roślinne.

Na uwagę zasługują również dwie kaplice znajdujące się na terenie zespołu. Wejście do przedsionka pierwszej z nich prowadzi od dziedzińca. Nad wejściem widnieją herby fundatorów kaplicy Nostitz – Rieneck. Zachowały się zabytkowe dębowe rzeźbione drzwi do kaplicy na których widnieje data 1681 r. Kaplica została wzniesiona na planie owalu i przesklepiona bogato zdobioną stiukami kopułą nakryta namiotowym dachem. W nie wypełnionych stiukach umieszczono napisy z czterema cytatami z ewangelii. W ołtarzu umieszczony został obraz autorstwa Michała Wilmanna.

Druga mniejsza kapliczka dobudowana została do skrzydła północnego w latach 1681-1684. Zbudowana na planie kwadratu, wyposażona w ryzalit dla pomieszczenia w nim części ołtarzowej. Została pokryta kopułą o owalnej czaszy ustawionej poprzecznie do dłuższej osi kaplicy. Na sklepieniach umieszczono stiukowe wazony owocowe. Czaszę kopuły zdobi wzór wykonany ze stiuku listowia. Kopułę kaplicy oświetla 4-okienna latarnia. Wejście od dziedzińca do kaplicy prowadzi przez bogate obramowanie portalowe.

Kompleks zamkowo-pałacowy w Luboradzu zaliczony jest do zabytków I klasy. Zachowana w dobrym stanie bryła budowli została zabezpieczona nowym dachem. Zachowały się również liczne ozdoby kamieniarskie (portale i kartusze byłych właścicieli).

Pałac w Luboradzu, fot. Dominik Kunysz

KOŚCIÓŁ PW. ZAŚLUBIN NAJŚWIĘTSZEJ MARIII PANNY

W miejscowości Luboradz znajduje się również przepiękny zabytkowy kościół z XVI wieku pw. Zaślubin Najświętszej Marii Panny z 1581 roku. O którym wspominało już w 1408 roku. Wspaniały, jednonawowy kościół, z wieżą w osi i krzyżowo sklepionym prezbiterium. Na zewnątrz świątyni do dziś zachowało się kilka zabytkowych epitafiów pochodzących z epoki renesansu. Wewnątrz świątyni znajduje się wspaniale zachowany cenny kulturowo i historycznie barokowy ołtarz, a także ogromny renesansowy nagrobek Hansa von Bock, który ufundował kościół.

Kościół w Luboradzu, fot. Zdzisław Sokołowski

Barycz (BARTSCHOW)

Wieś położona jest na równinie Jawora, w dolinie jednego z lewostronnych dopływów Wierzbiaka, na wys. 160 m n.p.m., 6 km na północny wschód od Jawora.

DRZYMAŁOWICE (DITTERSDORF)

Wieś położona w północnej części Wzgórz Strzegomskich, na wys. 190-200 m n.p.m., 9 km na wschód od Jawora.

Pierwsza wzmianka o Drzymałowicach pojawiła się w roku 1384 r. Jednak znaleziska prehistoryczne świadczą o wcześniejszej obecności ludzi na terenie tej miejscowości. Drzymałowie w XV wieku należały do rodu Ścinków. W miejscowości znajduje się stary dwór. Jest to obiekt trójkondygnacyjny, kryty dachem czterospadowym łamanym, podpiwniczony. Dworek zbudowany został na planie

prostokąta. Na uwagę zasługuje pięknie zdobione wejście do budynku, z herbami założycieli nad wejściem głównym. Nieopodal znajduje się zrujnowana już dziś kaplica oraz grobowiec rodziny zamieszkującej niegdyś dwór. Obiekt pełni funkcję budynku mieszkalnego.

W 1787 r. dwór spłonął od pioruna, a o jego odbudowie przypomina tablica pamiątkowa, wmurowana w dawnym budynku czeladzi, do dziś zachowanym. Przy podwórzu stoi również budynek o cechach baroku, z oryginalnym portalem w formie piaskowcowym z datą 1771.

Osada posiadała niegdyś kościół, a w XIX w. już tylko drewnianą dzwonnice.

GODZISZOWA (REPPERSDORF)

Wieś położona na równinie Jawora, na wys. 175-185 m n.p.m., 5 km na północ od Jawora.

Miejscowość Godziszowa wymieniana wraz z kościołem w 1318 roku.

W 1596 roku wieś była własnością rodziny von Rorwitzów. Następnymi posiadaczami dóbr wzmiankowani są w 1600 roku Adam von Prose, w 1626 roku Georg von Busswog i w 1720 roku nieznany z imienia von Wiese. Po von Wiese majątek przejął Johan Ludwik von Harbuwal, w którego rękach pozostał on do 1746 roku. W latach 1746 – 1766 dobra należały do Johana Gottfrieda von Ohlen. Po śmierci von Ohlena posiadłość drogą dziedziczenia przeszła na Alberta Reimunda von Ohlena. Jak długo pozostał majątek w rękach tej rodziny dokładnie niewiadomo. Wiemy jednak, że stanowił on jej własność w 1829 roku. Prawdopodobnie w 1863 roku dobra nabyła rodzina von Kramstów. W 1876 roku po śmierci Heleny Luisy z domu von Kramsta, posiadłość odziedziczył jej mąż Rudolf baron Miller von Gärtringen. On zaś przekazał ją z końcem XIX wieku synowi Wilhelmowi baronowi Miller von Gärtringen, w którego rękach pozostała ona do czasów II wojny światowej.

W związku z całkowitym zniszczeniem dworu w Godziszowej i wobec braku materiałów ikonograficznych, które dotyczą budowli, nie sposób dzisiaj dokładnie ustalić jej wyglądu i czasu powstania. Zachował się jednak fragment fosy, otaczający niegdyś cały budynek, pozwala to wysunąć przypuszczenie, że dwór ten genezą swoją mógł sięgać XVI wieku lub pocz. XVII. Widoczne są resztki barokowo-rokokowej dekoracji zewnętrznej, które szacuje się na początek XVIII wieku. Dwór w

Godziszowej zwrócony został elewacją frontową na południe ku dziedzińcowi folwarcznemu, wokół którego skupiona została zabudowa gospodarcza (jeden z budynków folwarcznych pochodzi z końca XVIII wieku). Od południa do majdanu przylega kościół dworski otoczony starym kamiennym murem.

PARK PODWORSKI

Szacuje się, że powstanie parku poddworskiego w Godziszowej przypada na lata trzydzieste XIX wieku. Z tego okresu bowiem pochodzą najstarsze drzewa występujące na obszarze obiektu, które koncentrują się w pobliżu dworu. Są to głównie cenne przyrodniczo platany, dęby, graby i lipy. W tym samym czasie obsadzono też drzewami (grabami i lipami) starą folwarczną drogę, biegnącą po grobli od północnego zachodu w kierunku folwarku. Dzieliła ona teren dworski na dwie części. Niegdyś po zachodniej stronie drogi znajdował się ogród warzywny i sad gospodarczych, zaś po wschodniej stronie rozciągał się park.

Park w Godziszowej został oddzielony od drogi kamiennym murem, którego ruiny odnaleźć można w terenie do dziś. Park powstał w oparciu o drzewostan leśny, który wzbogacony został o nieliczne nasadzenia drzew gatunków rodzimych. Do założenia włączone zostało również zalesione wzgórze, które znajduje się w północno-wschodniej części obiektu. W części centralnej parku ukształtowano rozległą polanę o wydłużonym kształcie. W parku poprowadzono drogi jako promenady spacerowe a także przekształcono stary rów melioracyjny na strumień wzbogacając jego bieg poprzez liczne kaskady. Po północnej stronie park łączy się z lasem. Wiek drzew dosadzonych do zespołu leśnego wskazuje, że czas powstania parku przypada na II poł. XX wieku.

KOŚCIÓŁ P.W ŚW. SZCZEPANA I EWANGELICKA KAPLICA

Znajduje się tu ewangelicka kaplica oraz katolicki kościół p.w. Św. Szczepana, gotycki, z sygnaturą. Świątynia posiada nieckowo sklepione prezbiterium. Uwagę zwraca też krzyż pokutny z wrytym mieczem, który przeniesiony został na wzgórek, kilkadziesiąt metrów na południe od posesji nr 51.

GRZEGORZÓW (GROGERSDORF)

Mała wieś położona na równinie Jawora, na wys. 196 m n.p.m., 3 km na wschód od Jawora.

Miejscowość Grzegorzów złożył w 1590 roku Grzegorz Steinem. Miejscowość powstała w wyniku pożaru jaki strawił kilka domów na wschodnim skraju Jawora.

Między wsią a miastem leży tzw. „grunt książęcy”, gdzie księżna Jutta, żona księcia Henryka III, podczas jazdy traktem wrocławskim urodziła w 1249 r. dziecko. Na pamiątkę tego faktu grunt ten był nieuprawiany aż do 1765 roku, a do wojny trzydziestoletniej właściciel otrzymywał rocznie 10 talarów tytułem rekompensaty. Obok wsi leży stara strzelnica miejska, założona w 1861 roku, obecnie w renowacji.

NIEDASZÓW (HERZGENWALDE)

Wieś położona u podnóża Wzgórz Strzegomskich, na wys. 200 m n.p.m., 6 km na południowy wschód od Jawora.

Już od 1304 roku miejscowość znana była jako Herzogenwalde, wcześniej znajdowała się tu wieś Pacoslawice, wchłonięta przez nią. Dzięki temu przez dłuższy czas w ustach ludu nazywała się Pakselndorf. Przed wojną mieszkał tu etnograf Oskar Scholz, którego zbiory do dziś znajdują się w Jaworskim Muzeum Regionalnym.

Mało wiadomo o historii Niedaszowa. W ramach szerszych prac związanych z budową zbiornika „Mściwojów”, prowadzono badania archeologiczne. Przebadane obiekty archeologiczne są w większości typowymi dla osad, pełniły one rozmaite funkcje od gospodarczych jakimi były jamy zasobowe i odpadowe po mieszkalne, ziemianki czy półziemianki a być może także budowle naziemne.

SIEKIERZYCE (SEKIRWICZ)

Wieś leżąca na równinie Jawora, na wys. 210 m n.p.m., 4 km na południowy wschód od Jawora.

Znana co najmniej od roku 1386 jako Sekirwicz. Ciekawostką jest to, że miejscowość jest zabudowana kolisto. Niegdyś często odwiedzana przez poszukiwaczy złota i srebra, którzy płukali je w okolicznym strumieniu.

W roku 1939 miejscowość liczyła 239 mieszkańców. Istniała tutaj ludowa szkoła, dom gościnny, mleczarnia, kuźnia, warsztat kołodziejski, poczta oraz dworzec kolejowy. Obecnie nie pozostało nic z dawnej świetności. Pomiędzy Siekierzycami, a Czernicą były dwa duże kamieniołomy zwane „Charlottenbruch” i Schaluppe”. Przebiega tędy linia kolejowa Jawor - Gross Rosen - Strzegom. Przed wojną kilkaset metrów przed wsią przy szosie stał krzyż pokutny, jednak nie zachował się on do dnia dzisiejszego.

SNOWIDZA (HERTWIGSWALDAU)

Wieś, położona na skraju równiny Jawora, na wys. 175-192 m n.p.m., 4 km na północny zachód od Jawora.

Snowidza z lotu ptaka, fot. Ignacy Pięta

Pierwsza wzmianka o Snowidzy pochodzi z 1291 roku, z której można dowiedzieć się, że pierwszym właścicielem miejscowości był Hugo von Hertwigswaldau. Około poł. XVII wieku wieś była własnością Ottona von Nostitza, a po jego śmierci w 1752 roku do Johana Josepha von Nostitza. W 1786 roku właścicielem został Samuel von Richthofen, którego rodzina była właścicielem majątku w Snowidzy prawie przez 100 lat. W 1876 roku majątek przejęła rodzina von Dalwitz, a następnie Rudolf Tietze z Wrocławia, którego córka Jadwiga Quade pozostała tam do czasów II wojny światowej.

PAŁAC W SNOWIDZY

Pałac powstał około poł. XVII wieku, przebudowany został około 1800 i 1889 roku. Pierwotnie pałac otaczała fosa, którą zlikwidowano w latach siedemdziesiątych naszego stulecia zamieniając przy tym mostek prowadzący do pałacu na podjazd i schody, likwidując drewnianą werandę. Wszystko wskazuje na to, że był to dwór 3-skrzydłowy na planie podkowy, skrzydłami zwrócony na zachód. Podczas przebudowy w XIX wieku połączono skrzydła ścianą kurtynową, dobudowując do niej kilka pomieszczeń. Powstały w ten sposób wirydarz był przeszklony, o czym świadczą resztki konstrukcji metalowej. Obecnie jest to dwukondygnacyjny, wysoko podpiwniczony budynek z dziedzińcem po środku. Wewnątrz do dnia dzisiejszego zachowała się stolarka empirowa a także w partii piwnic sklepienia kolebkowe, kolebkowe z lunetami i odcinkowe. Liczne przebudowy wewnątrz obiektu zatraciły jego dawne walory zabytkowe, pozostała tylko charakterystyczna sylwetka.

Pałac w Snowidzy, fot. Ignacy Pięta

Okolo XVIII wieku założono ogród ozdobny na tarasach. Posadzone wówczas zostały m.in. platany, jesiony i klony obecnie bardzo cenne przyrodniczo. Taras w kształcie prostokąta otoczono murem z ozdobną balustradą, po której do dnia dzisiejszego zachowała się tralka i dwa cokoly. Z okresu ok. 1800 roku zachowały się relikty ozdobnej balustrady. Wysoko położony taras znajdujący się od południowej strony został wzmocniony murem oporowym z łupka ilastego, zaopatrzonym we wnęki, w połowie wysokości tego tarasu uformowano drugi znacznie większy. Przecięty został on schodami prowadzącymi z górnego ogrodu na teren fosy. Także po zachodniej stronie fosy założono dwa wąskie tarasy wzmocnione niskimi, ceglanyimi murkami, do których przylega budynek dawnej oranżerii. Oranżeria wzniesiona została wzniesiona ok. 1800 roku. Budynek posiada fasadę rozczłonkowaną arkadami i pilastrami tokańskimi. Przypuszcza się, że okolo XVIII wieku założono na terenie rezydencji ogrody ozdobne po północnej i zachodniej stronie. Najprawdopodobniej z tego też okresu pochodzi ogród warzywny i sad zlokalizowane pomiędzy zachodnim murem granicznym a terenem kościelnym. Z końcem XIX wieku posadzono w rzędzie kasztanowce wzdłuż muru okalającego dawną fosę.

Dawny teren dworski znajduje się na wschód od pałacu. Obecnie obszar ten ogrodzony jest ceglanym murem, biegnącym po linii starszego, wykonanego z łupka ilastego. Pierwotnie na terenie tym znajdował się staw gospodarczy założony w XVII wieku. Około połowy XIX wieku został osuszony a na jego miejscu założono park postmodernistyczny, jednak do dziś zachowały się dawne rowy wodne i przepusty. Posadzone wówczas zostały m.in. platany, jesiony i klony. Nie wiadomo jak niegdyś przedstawiał się układ dróg i ścieżek w parku, został on bowiem całkowicie zatarty. Zachowała się jedynie droga biegnąca poza murem granicznym, od wschodu zamykająca obiekt. Ze starego wyposażenia założenia przetrwał do naszych czasów fragment kamiennego obelisku pochodzącego z poł. XIX wieku. Na początku naszego stulecia w południowej części ogrodu założono basen, otoczony ceglanym murem, który przeznaczony był do hodowli ryb.

KOŚCIÓŁ P.W WNIEBOWSTĄPIENIA PAŃSKIEGO

W Snowidzy znajduje się kościół p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego, o cechach gotyku, przebudowany w XVIII w. Jest to obiekt jednonawowy, z wieżą i sterczynowym szczytem, otoczony starym murem obronnym. Prezbiterium, podparte zostało przyporami, ma kształt prostokątny. Do wnętrza prowadzi ostrołukowy portal od strony południowej. Wewnątrz znajduje się obraz z XVI w., malowany na desce, przedstawiający „Sąd Ostateczny” i przypisywany Łukaszowi Cranachowi.

Zimnik (KALTHAUS)

Wieś położona u stóp Wzgórz Strzegomskich, na wys. 205-220 m n.p.m., 8 km na południowy wschód od Jawora. Znana co najmniej od XV w., była przez dłuższy czas folwarkiem pobliskiego Niedaszowa. W miejscowości Zimnik znajduje się stary dwór, założony na planie zbliżonym do czworoboku. Budynek jest

dwukondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym. Elewacja frontowa jest pięcioosiowa, elewacje boczne czteroosiowe. Obecnie dwór pełni funkcję budynku mieszkalnego. We wsi istnieją eksploatowane do dziś wyrobiska granitu. W środku wsi stoi neogotycka dzwonnica z 1869 r., służąca dawniej do zwoływania do pracy robotników kamieniołomów.

Kamieniołom w Zimniku, fot. Ignacy Pięta

V. Ochrona Zabytków w Gminie Mściwojów – stan prawny

1. Rejestr Zabytków

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są Rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Sposób i tryb wydawania pozwoleń na prace w zabytku reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz. U. z 2015 r., poz. 1789).

2. Gminna ewidencja zabytków

Zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na Wójcie gminy. Gminna ewidencja ma formę zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych równocześnie wojewódzką ewidencją zabytków prowadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym; winna być uzupełniana, aktualizowana i weryfikowana. Ewidencją zostały objęte zespoły i obiekty o istotnych lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych.

VI. Główne cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków:

Program opieki nad zabytkami gminy Mściwojów stanowi podstawę dla działań związanych z ochroną dóbr kultury w okresie czterech lat od podjęcia uchwały przez Radę Gminy w sprawie przyjęcia niniejszego programu.

Podstawą merytoryczną zadania jest określenie przedmiotu działania, czyli gminna ewidencja zabytków. Właściwe określenie zasobów zabytkowych, wskazanie obiektów o unikalnych cechach stylistycznych, wysokich wartościach

architektonicznych i historycznych, a także świadczących o specyfice regionalnego budownictwa i lokalnej tożsamości kulturowej jest warunkiem koniecznym i niezbędnym w formułowaniu priorytetów w zakresie ochrony dóbr kultury.

Gminny program opieki nad zabytkami winien kreować tę sferę działań prorozwojowych, która ma na celu poprawę funkcjonowania materialnego dziedzictwa kulturowego decydującego w znacznym stopniu o zasobach i walorach gminy. Wykorzystanie zarówno zasobów środowiska przyrodniczego jak i środowiska kulturowego powinno stanowić jedną z polityk gminy.

Celem programu opieki nad zabytkami w gminie Mściwojów jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawa ich stanu zachowania poprzez opracowanie systemowych rozwiązań realizowanych przez władze gminy.

Służą temu:

- Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy.
- Wykorzystanie zasobów zabytkowych i walorów gminy.
- Podejmowanie rozwiązań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- Monitoring stanu zachowania i sposobu wykorzystania zabytków.
- Uwzględnienie wydatków na ochronę zabytków w budżecie gminy.
- Wypracowanie systemu pomocy finansowej na zabytki, poprzez odpisy podatkowe.
- Dotacje z budżetu gminy na prace konserwatorskie przy najcenniejszych zabytkach.
- Promocja dziedzictwa kulturowego zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki.
- Prowadzenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa.

VII. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z przywoływaną już wielokrotnie *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie*

zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań. W ustawie z 2003 r. utrzymano także obowiązującą dotychczas zasadę, że obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym (art. 71 ust.2).

W opracowywanym okresie 2016-2020 władze gminy nie przewidują wprowadzenia do budżetu gminy konkretnych zadań z zakresu ochrony zabytków. Przewiduje się natomiast dofinansowanie drobnych prac remontowych przy zabytkowych świątyniach.

Dofinansowanie zostanie udzielone na wniosek właścicieli w trybie uchwały Rady Gminy.

Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz.U. z 2014 r., poz. 399- j.t.). Istnieje możliwość dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków m.in. z budżetu państwa. Wsparcie finansowe pochodzi ze środków:

- Państwowych: 1. Program Operacyjny MRR Infrastruktura i Środowisko, XII oś priorytetowa Kultura i dziedzictwo kulturowe; 2. Programy operacyjne MKiDN (12), m.in.: Dziedzictwo Kulturowe, Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury; Promocja kultury polskiej za granicą; Rozwój inicjatyw lokalnych; Patriotyzm jutra; Promesa Ministra KiDN; 3. Program Operacyjny MRiRW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich; 4. Fundusz kościelny ze środków MSWiA (dla prac przy

obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów).

- Wojewódzkich: 1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020;
- 2. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 3. Konkursy: wojewody dolnośląskiego, marszałka województwa dolnośląskiego oraz jednostek samorządu terytorialnego.
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla zabytkowych założeń zielonych).
- Fundacja 1. Wspomagania Wsi; 2. Europejski Fundusz Rozwoju Wsi; 3.
- Budżetu gminy i powiatu.

Istnieje możliwość, na podstawie uchwały Rady Gminy Mściwojów z dnia 02 kwietnia 2009 r Nr XXVI/185/09, po pozytywnym zaopiniowaniu przez Komisję Oświaty i Zdrowia Rady Gminy Miasta, udzielenia dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i pod warunkiem, że wykażą się one poniesieniem wkładu własnego na wykonanie prac. Pierwszeństwo w ubieganiu się o dotacje powinni mieć właściciele obiektów zabytkowych pozostających w złym stanie technicznym, o największych wartościach historycznych i artystycznych oraz o szczególnym znaczeniu dla gminy.

VII. Działania związane z ochroną zabytków, których właścicielem jest gmina

Priorytetowe planowane działania:

- Okresowe przeglądy stanu zachowania i zabezpieczeń obiektów zabytkowych.
- Prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych, konserwatorskich, porządkowych i zabezpieczających.
- Przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy pracach pielęgnacyjnych i porządkowych na terenach zielonych, będących własnością gminy.
- Przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE

- proponuje się zdobycie środków finansowych (np. z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na rewitalizację parku w Targoszynie, Mściwojowie i Snowidzy.
- proponuje się zdobycie środków finansowych (ze źródeł ministerialnych i unijnych) na renowację i konserwację pałacu w Targoszynie.
- Prowadzenie działań mających na celu poprawę wizerunku i estetyki przestrzeni publicznej poprzez podjęcie prac związanych z renowacją, odbudową i aktywizacją obiektów zabytkowych.
- W gospodarce nieruchomościami przyjęcie zasady dalszego nie rozdrabniania własności zespołów zabytkowych, np. zespołów pałacowo-parkowych czy samych parków:
 - Aktualizacja inwentaryzacji zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
 - Monitoring stanu i sposobów wykorzystania zabytków.
 - Wypracowanie systemu pomocy finansowania zabytków, poprzez odpisy podatkowe, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.
 - Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych między innym w planach zagospodarowania przestrzennego, głównie w zakresie wysokości zabudowy jej charakteru i funkcji, a także ochrony wyznaczonych obszarów i budynków.

Ważną rzeczą jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i docieplanie kosztem podziałów architektonicznych i wystroju.

- Monitoring umów dotyczących sprzedaży zabytków osobom i przedsiębiorstwom prywatnym, pod kątem realizacji zobowiązań tych podmiotów względem zakupionych obiektów.
- Wykorzystanie zespołu pałacowo-parkowego Targoszynie, do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.
- Uregulowanie kwestii własnościowych dla obiektów zabytkowych o nieuregulowanej własności.

- współpraca z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i innymi związkami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- promocja wartości materialnych oraz wartości niematerialnych, dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa na wszystkich poziomach szkół za szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn,

1. Działania związane z ochroną zabytków leżących na terenie gminy Mściwojów

Planowane działania:

1. Przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach starania się o pozabudżetowe środki finansowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.
2. Współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych kwalifikowanych do wpisania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do Rejestru Zabytków Województwa Dolnośląskiego.
Uświadamianie właścicieli o korzyściach i możliwościach płynących z objęcia obiektów zabytkowych ochroną prawną.
3. Aktualizacja *Gminnej Ewidencji Zabytków* oraz *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Mściwojów* (po dwóch latach obowiązywania programu), polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntowanie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.) oraz wprowadzeniu, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, nowych obiektów, dotąd nie objętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.
4. Monitorowanie bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających prowadzonych na terenie gminy parków, alei i cmentarzy.
5. Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników lub właścicieli dla zdegradowanych obiektów zabytkowych na terenie gminy i udostępnienie informacji m.in. na stronie internetowej.

6. Wykorzystanie zabytkowych zasobów gminy do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.
7. Współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa. Powinno się to wyrażać m.in. obligowaniem inwestorów do opiniowania planowanych prac (nawet tych pozornie drobnych - jak wymiana okien, docieplanie ścian) przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.
8. Współpraca z Zespołem Monitorującym realizację *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami*.
9. Podjęcie starań o wyłonienie wśród mieszkańców gminy Społecznych Opiekunów Zabytków i współpracowanie z nimi w zakresie ochrony i promocji zabytków.
10. Organizowanie warsztatów dla właścicieli zabytków na temat możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy samorządowych, ministerialnych oraz unijnych.

2. Działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków i walorów krajobrazu kulturowego Gminy

Planowane działania:

1. Udostępnienie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Gminy.
2. Wspieranie wydawnictw i informatorów obejmujących zagadnienia związane z historią gminy oraz ochroną dóbr kultury.
3. Dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o zabytkach gminy oraz wycieczek szkolnych, których celem jest poznawanie zabytków gminy.
4. Zamieszczanie na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Gminy informacji dotyczących historii poszczególnych miejscowości oraz dziejów ważniejszych obiektów zabytkowych, w tym przede wszystkim chronionych prawnie poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Dolnośląskiego.
5. Zachęcanie szkół do zwracania szczególnej uwagi zabytki a zwłaszcza na znaleziska archeologiczne.
6. Uczestnictwo Urzędu Gminy oraz właścicieli zabytków z terenu gminy w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa, których koordynatorem w Polsce jest Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków.
7. Prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa na wszystkich poziomach szkół ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.

8. Promocja wartości materialnych oraz niematerialnych dziedzictwa kulturowego, a zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości.
9. Wskazywanie i promowanie najlepszych inwestycji związanych z zabytkami.
10. Edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony miejscowego dziedzictwa kulturowego. Propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji. Wskazane są takie inicjatywy jak organizowanie spotkań dla ludności z pracownikami służb konserwatorskich, tworzenie ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej, mające na celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym.
11. Ochrona i promocja odrębnych cech lokalnych, pielęgnacja tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy.
12. Wspieranie organizacyjne i finansowe konferencji, sesji popularnonaukowych i warsztatów mających na celu popularyzację wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu i dające możliwości dyskusji na temat problematyki związanej z jego ochroną.
13. Popularyzacja i promocja wiedzy o zabytkach przez wspieranie organizacji olimpiad tematycznych wśród dzieci i młodzieży, pikników rodzinnych z elementami folklorystycznymi oraz wycieczek turystycznych z przewodnikiem umożliwiającym odkrywanie przez uczestników elementów na co dzień niezauważanych.
14. Rozwój i promocja walorów turystycznych, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych

IX. Działania związane z ochroną zabytków, których właścicielem jest gmina

- Okresowe przeglądy stanu zachowania i zabezpieczeń obiektów zabytkowych.
- Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników lub właścicieli dla zdegradowanych obiektów zabytkowych na terenie gmin.,
- Prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych zabezpieczających na terenie parków gminnych.
- Przygotowanie oferty prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy pracach pielęgnacyjnych i porządkowych na terenach zielonych, będących własnością gminy.

- Przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE.
- Prowadzenie działań mających na celu poprawę wizerunku wsi estetyki przestrzeni publicznej poprzez podjęcie prac związanych z renowacją, odbudową i aktywizacją obiektów zabytkowych.

X. Działania związane z ochroną zabytków leżących na terenie gminy

- Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (Ministerstwo Kultury, Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 dla Województwa Dolnośląskiego Fundacje: Fundacja Wspomagania Wsi, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Zwolnienia z podatku VAT). Pomoc mieszkańcom gminy w wyszukiwaniu i pisaniu programów na pozyskiwanie środków finansowych z funduszy unijnych.
- Prowadzenia książki obiektu,
- Udostępnienie do naukowego badania i dokumentowania zabytku.
- Prowadzenie prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
- Zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
- Korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
- Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.
- Rada Gminy corocznie w uchwale budżetowej określi wysokość środków przeznaczonych na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru i gminnej ewidencji zabytków. Na przełomie lat 2010-2015 łącznie udzielono 46.000 zł dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie przy zabytkach.
- Gmina w roku 2014 w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, przy wsparciu z dotacji w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii

rozwoju,” w zakresie operacji odpowiadających warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”, objętego PROW na lata 2007 – 2013, oś 4 Leader. odnowiła zabytkową wieżę dawnego kościoła ewangelickiego w Snowidzy.

- Gmina przygotowuje aplikację, której celem będzie pozyskanie funduszy na rewitalizację miejscowości.
- Zlecenie aktualizacji ewidencji gminnej po dwóch latach obowiązywania programu, polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntownie przebudowanych oraz wprowadzeniu nowych obiektów, dotąd nie objętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.

XI. Podsumowanie

Poprzez prowadzenie właściwej polityki władze samorządowe mogą i powinny wytyczać oraz kreować właściwe postawy obywateli wobec zachowanego dziedzictwa.

Do najważniejszych zadań w tym względzie należy m.in.: edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony miejscowego dziedzictwa kulturowego, propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji, wskazywanie i promowanie najlepszych inwestycji związanych z zabytkami, ochrona i promocja odrębnych cech lokalnych, pielęgnacja tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy, rozwój i promocja walorów turystycznych, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, a w szczególności zespołów parkowo-pałacowo-folwarcznych., wykorzystanie zabytkowych zasobów gminy do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji, współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa.

Ustala się następujące zadania, które powinny być uwzględniane przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, wspierające właścicieli lub posiadaczy zabytków, wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a mianowicie:

- Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania poprzez odnawianie, remonty, konserwację.
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
- Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- Aplikowanie po środki skierowane do jst. na ratowanie zabytków.
- Realizacji przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- Wspieranie poprzez udzielanie dotacji na prace budowlane, remontowe, konserwatorskie przy zabytkach znajdujących się na terenie Gminy Mściwojów.

SPIS ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH GMINY MŚCIWOJÓW

LP	OBIEKT	MIEJSCOWOŚĆ	DATOWANIE	NR REJESTRU
1.	Dwór nr 5	Drzymałowice	1 ćw. XVIII, XX w.	A/2814/787/L
2.	Dwór nr 12	Drzymałowice	1 poł. XVIII w.	A/2816/789/L
3.	Pawilon parkowy	Drzymałowice	2 ćw. XVIII w.	A/2815/788/L
4.	Oficyna mieszkalno-gospodarcza	Drzymałowice	1788 r.	A/2848/1023/L
5.	Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	Godziszowa		A/1585/1469
6.	Cmentarz parafialny	Godziszowa	XIV w.	A/1585/837/L
7.	Park	Godziszowa	1 poł. XIX w.	A/2875/664/L
8.	Kościół filialny pw. Zaślubin NMP	Luboradz	XVI, XVIII w.	A/2212/905
9.	Cmentarz parafialny	Luboradz	XIV w.	A/2213/840/L
10.	Plac renesansowy	Luboradz	XVI, XVIII w.	A/3063/585
11.	Kościół filialny pw. Św. Anny	Marcinowice	XIV, XVIII w.	A/2222/906
12.	Cmentarz przykościelny	Marcinowice	XIV w.	A/2223/841/L
13.	Kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP	Mściwojów	XVIII w.	A/2235/879
14.	Cmentarz parafialny	Mściwojów	XIII w.	A/2236/843/L
15.	Oficyna folwarczna	Mściwojów	XIX w.	A/3126/1393
16.	Ogród ozdobny	Mściwojów	1656-1657 r.	A/3127/559/L
17.	Kościół parafialny pw. Wniebowstąpienia Pańskiego	Snowidza		A/2412/1476
18.	Cmentarz parafialny	Snowidza	XIV w.	A/2451/863/L
19.	Dwór	Snowidza	XIX w.	A/3341/592/L
20.	Ogród ozdobny	Snowidza	XVIII, XIX w.	A/3342/560/L
21.	Kościół filialny pw. Św. Jadwigi	Targoszyn	XVI, XIX w.	A/2501/2087
22.	Cmentarz przykościelny	Targoszyn	XIV w.	A/2502/862/L
23.	Cmentarz komunalny	Targoszyn		A/2503/875/L

24.	Zespół pałacowy: 1. pałac 2. oficyna mieszkalna 3. oficyna gospodarcza 4. oficyna gospodarcza	Targoszyn	XIX, XX w. 1909 r. P. XIX. K. XIX w. P.XIX, K. XIX w.	A/3417/588/L
25.	Park	Targoszyn	1896	A/3418/588/L

WYKAZ ZABYTKÓW OBJĘTYCH EWIDENCJĄ

L.p.	miejsowość	obiekt	adres	nr	rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru	Uwagi
1.	Barycz	Budynek mieszkalny		13	Budynek mieszkalny			
2.	Barycz	Budynek mieszkalny		14	Budynek mieszkalny			
3.	Barycz	Budynek mieszkalno - gospodarczy		17	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
4.	Drzymałowice	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
5.	Drzymałowice	Cmentarz poewaneglicki	W centrum wsi przy zespole dworskim nr 5		Cmentarz			
6.	Drzymałowice	Zespół dworski:	Po wschodniej stronie wsi		Zespół			
7.	Drzymałowice	Dwór		5	Dwór	A/2814/787/L	28-12-1987	
8.	Drzymałowice	Stodoła w zespole			Budynek gospodarczy			
9.	Drzymałowice	Oficina mieszkalno – gospodarcza w zespole		7	Budynek mieszkalny	A/2848/1023/L	20-09-1994	
10.	Drzymałowice	Oficina mieszkalno –	Obok budynku nr 7		Budynek mieszkalno-			

		gospodarcza w zespole			gospodarczy			
11.	Drzymałowice	Zespół dworsko – parkowy:			Zespół			
12.	Drzymałowice	Dwór		12	Dwór	A/2816/789/L	28-12-1987	
13.	Drzymałowice	Pawilon parkowy		12	Budynek gospodarczy	A/2815/788/L	28-12-1987	
14.	Drzymałowice	Mur ogrodzeniowy w parku			Mur/Ogrodzenie			
15.	Drzymałowice	Park			Park			
16.	Drzymałowice	Budynek mieszkalny		8	Budynek mieszkalny			
17.	Godziszowa	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
18.	Godziszowa	Kościół filialny pw. św. Szczepana			Kościół	A/1585/1469	13-01-1966	
19.	Godziszowa	Cmentarz przykościelny			Cmentarz	A/1586/837/L	16-02-1990	
20.	Godziszowa	Mur ogrodzeniowy cmentarza przykościelnego			Mur/Ogrodzenie			
21.	Godziszowa	Zespół folwarczny z parkiem:			Zespół			
22.	Godziszowa	Zabudowa gospodarczo-mieszkalna folwarku	Po północnej stronie wsi		Budynek mieszkalno-gospodarczy			
23.	Godziszowa	Park			Park	A/2875/664/L	27-02-1983	
24.	Godziszowa	Zespół folwarczny:			Zespół			

25.	Godziszowa	Zabudowa gospodarczo-mieszkalna folwarku	W środkowej części wsi		Budynek mieszkalno-gospodarczy			
26.	Godziszowa	Budynek mieszkalny; dawna szkoła		37	Budynek mieszkalny			
27.	Godziszowa	Budynek gospodarczy	w zespole folwarcznym		Budynek gospodarczy			
28.	Grzegorzów	Budynek mieszkalny		1	Budynek mieszkalny			
29.	Grzegorzów	Stodoła		1	Budynek gospodarczy			
30.	Grzegorzów	Budynek gospodarczy I		1	Budynek gospodarczy			
31.	Grzegorzów	Budynek gospodarczy II		1	Budynek gospodarczy			
32.	Grzegorzów	Budynek mieszkalny		2	Budynek mieszkalny			
33.	Grzegorzów	Budynek mieszkalny		5	Budynek mieszkalny			
34.	Grzegorzów	Budynek mieszkalny		7	Budynek mieszkalny			
35.	Luboradz	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
36.	Luboradz	Kościół filialny pw. Zaślubin NMP			Kościół	A/2212/905	27-07-1961	
37.	Luboradz	Cmentarz przykościelny			Cmentarz	A/2213/840/L	16-02-1990	
38.	Luboradz	Mur ogrodzeniowy cmentarza przykościelnego			Mur/Ogrodzenie			

39.	Luboradz	Zespół pałacowo – parkowy z folwarkiem:			Zespół			
40.	Luboradz	Pałac			Pałac	A/3063/585	24-08- 1959	
41.	Luboradz	Oficina pałacowa w zespole			Budynek mieszkalny			
42.	Luboradz	Budynek gospodarczy w zespole			Budynek gospodarczy			
43.	Luboradz	Budynek mieszkalno – gospodarczy w zespole			Budynek mieszkalno- gospodarczy			
44.	Luboradz	Spichlerz w zespole			Budynek gospodarczy			
45.	Luboradz	Park			Park			
46.	Luboradz	Budynek mieszkalny		1	Budynek mieszkalny			
47.	Luboradz	Stodoła	Obok budynku nr 5		Budynek gospodarczy			
48.	Luboradz	Obora	Obok budynku nr 8		Budynek gospodarczy			
49.	Luboradz	Budynek mieszkalny		12	Budynek mieszkalny			
50.	Luboradz	Budynek gospodarczy		12	Budynek gospodarczy			
51.	Luboradz	Most kamienny	nad potokiem Wierzbak		Inżynierski			

52.	Marcinowice	Kościół filialny pw. Św. Anny			Kościół	A/2222/906	27-07-1961	
53.	Marcinowice	Cmentarz przykościelny			Cmentarz	A/2223/841/L	16-02-1990	
54.	Marcinowice	Mur ogrodzeniowy cmentarza przykościelnego			Mur/Ogrodzenie			
55.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		7	Budynek mieszkalny			
56.	Marcinowice	Budynek gospodarczy		7	Budynek gospodarczy			
57.	Marcinowice	Stodoła		7	Budynek gospodarczy			
58.	Marcinowice	Budynek gospodarczy		7	Budynek gospodarczy			
59.	Marcinowice	Stodoła		7	Budynek gospodarczy			
60.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		8	Budynek mieszkalny			
61.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		10	Budynek mieszkalny			
62.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		12	Budynek mieszkalny			
63.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		14	Budynek mieszkalny			
64.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		25	Budynek mieszkalny			
65.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		28	Budynek mieszkalny			
66.	Marcinowice	Budynek gospodarczy		28	Budynek gospodarczy			
67.	Marcinowice	Budynek		44	Budynek			

		mieszkalny			mieszkalny			
68.	Marcinowice	Budynek mieszkalny		45	Budynek mieszkalny			
69.	Marcinowice	Stodoła		45	Budynek gospodarczy			
70.	Mściwojów	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
71.	Mściwojów	Kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP			Kościół	A/2235/879	28-06-1961	
72.	Mściwojów	Cmentarz przykościelny			Cmentarz	A/2236/843/L	16-02-1990	
73.	Mściwojów	Mur ogrodzeniowy cmentarza przykościelnego			Mur/Ogrodzenie			
74.	Mściwojów	Ossarium	Na cmentarzu przykościelnym		Inny			
75.	Mściwojów	Plebania			Budynek mieszkalny			
76.	Mściwojów	Zespół dworsko – ogrodowy z folwarkiem::			Zespół			
77.	Mściwojów	Dwór			Dwór			
78.	Mściwojów	Budynek mieszkalny w zespole			Budynek mieszkalny			
79.	Mściwojów	Obora I w zespole			Budynek gospodarczy			
80.	Mściwojów	Obora II w zespole			Budynek gospodarczy			

81.	Mściwojów	Stodoła I w zespole			Budynek gospodarczy			
82.	Mściwojów	Stodoła II w zespole			Budynek gospodarczy			
83.	Mściwojów	Oranżeria; obecnie budynek mieszkalny w zespole		40	Budynek mieszkalny	A/3126/1393	08-09-1965	
84.	Mściwojów	Teatr ogrodowy w zespole			Inny			
85.	Mściwojów	Lusthaus w zespole			Inny			
86.	Mściwojów	Pawilon ogrodowy na wyspie w zespole			Inny			
87.	Mściwojów	Budynek gospodarczy w zespole			Budynek gospodarczy			
88.	Mściwojów	Ogród ozdobny			Park	A/3127/559/L	06-05-1980	
89.	Mściwojów	Relikty tłoczni win	Winna Góra		Inny			
90.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		5	Budynek mieszkalny			
91.	Mściwojów	Budynek gospodarczy		13	Budynek gospodarczy			
92.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		15	Budynek mieszkalny			
93.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		19	Budynek mieszkalny			
94.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		24	Budynek mieszkalny			

95.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		27-28	Budynek mieszkalny			
96.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		39	Budynek mieszkalny			
97.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		42	Budynek mieszkalny			
98.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		43	Budynek mieszkalny			
99.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		60	Budynek mieszkalny			
100.	Mściwojów	Budynek gospodarczy		60	Budynek gospodarczy			
101.	Mściwojów	Budynek mieszkalno - gospodarczy		61	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
102.	Mściwojów	Budynek mieszkalny		65	Budynek mieszkalny			
103.	Niedaszów	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
104.	Niedaszów	Budynek gospodarczy		2a	Budynek gospodarczy			
105.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		8	Budynek mieszkalny			
106.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		10	Budynek mieszkalny			
107.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		11	Budynek mieszkalny			
108.	Niedaszów	Budynek gospodarczy		11	Budynek gospodarczy			
109.	Niedaszów	Stodoła	Dz.124	12	Budynek gospodarczy			Zgłoszenie o nieistnieniu

06.02.2009
Wykreślenie
z ewidencji
zabytków

110.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		21	Budynek mieszkalny				
111.	Niedaszów	Budynek mieszkalno - gospodarczy		26a	Budynek mieszkalno-gospodarczy				
112.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		27	Budynek mieszkalny				
113.	Niedaszów	Budynek mieszkalno - gospodarczy		27a	Budynek mieszkalno-gospodarczy				
114.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		30a	Budynek mieszkalny				
115.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		34	Budynek mieszkalny				
116.	Niedaszów	Budynek gospodarczy		34	Budynek gospodarczy				
117.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		36	Budynek mieszkalny				
118.	Niedaszów	Budynek mieszkalny		42	Budynek mieszkalny				
119.	Niedaszów	Budynek gospodarczy		60	Budynek gospodarczy				
120.	Niedaszów	Budynek mieszkalno - gospodarczy		61	Budynek mieszkalno-gospodarczy				
121.	Siekierzyce	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar				
122.	Siekierzyce	Zespół folwarczny:			Zespół				

123.	Siekierzyce	Budynek mieszkalny w zespole		19	Budynek mieszkalny			
124.	Siekierzyce	Budynek gospodarczy w zespole		19	Budynek gospodarczy			
125.	Siekierzyce	Budynek gospodarczy w zespole		20	Budynek gospodarczy			
126.	Siekierzyce	Budynek mieszkalny		4	Budynek mieszkalny			
127.	Siekierzyce	Budynek mieszkalny		5	Budynek mieszkalny			
128.	Siekierzyce	Budynek gospodarczy		5	Budynek gospodarczy			
129.	Siekierzyce	Budynek gospodarczy		10	Budynek gospodarczy			
130.	Siekierzyce	Budynek mieszkalno - gospodarczy		11a	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
131.	Siekierzyce	Budynek mieszkalny		15	Budynek mieszkalny			
132.	Siekierzyce	Budynek mieszkalny		16	Budynek mieszkalny			
133.	Siekierzyce	Budynek gospodarczy		16	Budynek gospodarczy			
134.	Siekierzyce	Budynek mieszkalny		18	Budynek mieszkalny			
135.	Siekierzyce	Budynek gospodarczy		18	Budynek gospodarczy			

136.	Siekierzyce	Budynek dworca kolejowego z budynkiem spedycji		22	Kolejowy			
137.	Snowidza	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
138.	Snowidza	Kościół parafialny pw. Wniebowstąpienia Pańskiego			Kościół	A/2412/1476	13-01-1966	
139.	Snowidza	Kaplica cmentarna rodziny Gitza			Kaplica			
140.	Snowidza	Cmentarz przykościelny			Cmentarz	A/2451/863/L	16-02-1990	
141.	Snowidza	Mur ogrodzeniowy cmentarza przykościelnego			Mur/Ogrodzenie			
142.	Snowidza	Cmentarz poewangelicki; obecnie komunalny			Cmentarz			
143.	Snowidza	Mur ogrodzeniowy cmentarza komunalnego			Mur/Ogrodzenie			
144.	Snowidza	Mauzoleum	Na cmentarzu komunalnym		Inny			
145.	Snowidza	Wieża zboru ewangelickiego	Przy cmentarzu komunalnym		Wieża			

146.	Snowidza	Cmentarz wojenny	Na północ od Snowidzy; w rozwidleniu dróg do Baryczy i Pawłowic; na zalesionym wzgórzu		Cmentarz			
147.	Snowidza	Wieża / pomnik	Na cmentarzu wojennym		Inny			
148.	Snowidza	Aleja lipowa prowadząca na cmentarz wojenny			Aleja			
149.	Snowidza	Zespół dworski z ogrodem:			Zespół			
150.	Snowidza	Dwór			Dwór	A/3341/592/L	14-04-1981	
151.	Snowidza	Oranżeria w zespole; obecnie budynek mieszkalny			Budynek mieszkalny			
152.	Snowidza	Tarasy ogrodu ozdobnego			Inny			
153.	Snowidza	Ogrodzenie założenia dworskiego			Mur/Ogrodzenie			
154.	Snowidza	Ogród ozdobny			Park	A/3342/560/L	06-05-1980	

155.	Snowidza	Budynek mieszkalny		18	Budynek mieszkalny			
156.	Snowidza	Budynek gospodarczy		18	Budynek gospodarczy			
157.	Snowidza	Budynek mieszkalny		41	Budynek mieszkalny			
158.	Snowidza	Budynek mieszkalny		44	Budynek mieszkalny			
159.	Snowidza	Budynek gospodarczy		44	Budynek gospodarczy			
160.	Snowidza	Budynek mieszkalny		64	Budynek mieszkalny			
161.	Snowidza	Budynek mieszkalny		72	Budynek mieszkalny			
162.	Snowidza	Budynek mieszkalny		79	Budynek mieszkalny			
163.	Snowidza	Budynek gospodarczy		86	Budynek gospodarczy			
164.	Snowidza	Budynek mieszkalny		109	Budynek mieszkalny			
165.	Targoszyn	Historyczny układ przestrzenny wsi			Obszar			
166.	Targoszyn	Kościół filialny pw. Św. Jadwigi			Kościół	A/2501/2087	06-06-1972	
167.	Targoszyn	Cmentarz przykościelny			Cmentarz	A/2502/862/L	16-02-1990	
168.	Targoszyn	Mur ogrodzeniowy cmentarza przykościelnego			Mur/Ogrodzenie			
169.	Targoszyn	Cmentarz komunalny			Cmentarz	A/2503/875/L	16-02-1990	

170.	Targoszyn	Ogrodzenie cmentarza komunalnego			Mur/Ogrodzenie			
171.	Targoszyn	Kaplica cmentarna	Na cmentarzu komunalnym		Kaplica			
172.	Targoszyn	Zespół pałacowo – parkowy z folwarkiem:			Zespół	A/3417/588/L	14-04-1981	
173.	Targoszyn	Pałac		28	Pałac	A/3417/588/L	14-04-1981	
174.	Targoszyn	Oficina mieszkalna w zespole		26	Budynek mieszkalny	A/3417/588/L	14-04-1981	
175.	Targoszyn	Oficina gospodarcza I; dawna stajnia w zespole		28	Budynek gospodarczy	A/3417/588/L	14-04-1981	
176.	Targoszyn	Oficina gospodarcza II; dawny spichlerz w zespole		28	Budynek gospodarczy	A/3417/588/L	14-04-1981	
177.	Targoszyn	Park			Park	A/3418/558/L	05-05-1980	
178.	Targoszyn	Budynek mieszkalny		12	Budynek mieszkalny			
179.	Targoszyn	Budynek mieszkalno – gospodarczy		43	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
180.	Targoszyn	Budynek mieszkalny		44	Budynek mieszkalny			

181.	Targoszyn	Budynek bramno-gospodarczy		44	Budynek gospodarczy			
182.	Targoszyn	Stodoła		44	Budynek gospodarczy			
183.	Targoszyn	Budynek gospodarczy		58	Budynek gospodarczy			
184.	Targoszyn	Budynek mieszkalno - gospodarczy		63	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
185.	Targoszyn	Stodoła		63	Budynek gospodarczy			
186.	Targoszyn	Budynek bramno-gospodarczy		67	Budynek gospodarczy			
187.	Targoszyn	Budynek mieszkalno - gospodarczy		68-68a	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
188.	Targoszyn	Budynek mieszkalno - gospodarczy		68-68a	Budynek mieszkalno-gospodarczy			
189.	Targoszyn	Budynek bramno-gospodarczy		68-68a	Budynek gospodarczy			
190.	Targoszyn	Stodoła		68-68a	Budynek gospodarczy			
191.	Targoszyn	Budynek mieszkalny		92	Budynek mieszkalny			
192.	Zimnik	Kaplica/wieża przydrożna			Kaplica			
193.	Zimnik	Zespół folwarczny:			Zespół			
194.	Zimnik	Obora I			Budynek gospodarczy			
195.	Zimnik	Obora II			Budynek gospodarczy			

196.	Zimnik	Budynek mieszkalny		8	Budynek mieszkalny			
197.	Zimnik	Budynek biurowy kopalni kamienia „Zimnik”; obecnie budynek mieszkalno – gospodarczy			Budynek mieszkalno-gospodarczy			